

Шевченко І.О.,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 101 «Екологія»
Науковий керівник: Гандзюра В.П.,
д.б.н., проф., професор кафедри екології та зоології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Ivanshevchenko419@gmail.com

РОЛЬ ЕКОБЕЗПЕКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СТІЙКОСТІ

Розбудова національної системи стійкості є одним із пріоритетних напрямів політики національної безпеки України на сучасному етапі, що обумовлено необхідністю забезпечення готовності держави і суспільства до реагування на широкий спектр загроз різного походження. Україна має значний потенціал стійкості, що підтверджується досвідом її протидії гібридній агресії. Проте системні механізми забезпечення національної стійкості наразі не сформовані. Їх запровадження сприятиме водночас посиленню і розвитку системи забезпечення національної безпеки України. Розробка і реалізація комплексних стратегічних рішень у цій сфері потребує належного наукового обґрунтування, у першу чергу, щодо визначення концепції забезпечення національної стійкості [4]. Час від часу в публічному дискурсі виникають "трендові" слова (*buzzwords*), які лунають звідусіль, використовуються у політичних документах і державних програмах. Нещодавно такими словами були, зокрема, *економіка перехідного типу*, *стійкий розвиток*, *гібридна війна*. Наразі в тренді *стійкість (resilience)*. Останніми роками в багатьох країнах активно займаються створенням національних систем стійкості [6-8].

Курс на повноправне членство в ЄС і НАТО офіційно закріплений у Конституції України. На Варшавському саміті 2016 року країни НАТО визначили посилення стійкості одним із пріоритетів діяльності Альянсу, встановивши перелік з семи базових критеріїв НАТО для оцінки цивільної готовності суспільства: гарантована дієвість уряду і критично важливих урядових послуг; стійке постачання енергії; здатність ефективно діяти у разі неконтрольованого переміщення людей; стійкі джерела води і продуктів харчування; здатність реагувати на ситуації з масовими втратами; стійкі системи зв'язку; стійкі транспортні системи. Національна система стійкості передбачає формування комплексного механізму, який включатиме в себе етапи оцінки ризиків, планування та навчання, узгоджені протоколи реагування на кризову ситуацію та відновлення до початкового стану. Положення щодо розбудови національної системи стійкості також включено до Програми дій Уряду та Річної національної програми «Україна-НАТО» на 2020 рік. Вкрай актуальними лишаються проблеми екобезпеки сектору безпеки і оборони України [1].

Проте, на нашу думку, в концепції «Національної стійкості» екобезпекова складова ще не посіла належного для національної безпеки місця. І події останніх місяців в Україні – красномовне тому свідчення. Масові пожежі, проблеми з водними ресурсами, катастрофічне забруднення повітря, пандемія тощо. Екобезпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави, яка має її гарантувати поряд із військовою, економічною та особистою безпекою. Загрози національної стійкості через навколишнє середовище варті першочергової уваги [2].

Аналізували підходи НАТО та окремих країн до забезпечення стійкості, роль і місце у системі стійкості кожного з державних органів, їхні функції та розподіл відповідальності. Так, в основі всеохоплюючого комплексного підходу до національної безпеки лежить досягнення семи ключових цілей: забезпечення громадської безпеки; збереження суверенітету та територіальної цілісності; захист ліній зв'язку; зміцнення міжнародного порядку; забезпечення економічного процвітання; підтримка демократичних інституцій та національних цінностей; охорона природного середовища [5].

Зростання рівня глобальних загроз у сфері довкілля, зміни клімату спричинило потребу шукати нові шляхи убезпечення людей від природних катастроф і забезпечення процесів життєдіяльності в кризових умовах. Відтоді заговорили про стійкість екосистеми й інфраструктури. Згодом спектр загроз як для держав, так і для людей лише розширювався. На порядок денний вийшли завдання розбудови стійкості держави і суспільства до терористичної загрози та інформаційних атак, стійкості комп'ютерних систем до хакерських атак, стійкості фінансової системи, а зрештою – національної стійкості. У кожному зі згаданих словосполучень є поняття *стійкість*, але воно асоціюється із зовсім різними й часто не поєднаними між собою процесами. А що ж спільного у всіх цих випадках? В узагальненому вигляді стійкість характеризує реакцію об'єкта на певні зовнішні впливи, його здатність адаптуватися до їхньої дії без значної втрати функціональності. Дослідники сформували міждисциплінарний концепт стійкості. Його практична цінність у тому, що, розуміючи відповідні принципи і правила, можна посилити здатність різних об'єктів та систем *виживати* (в широкому значенні) в складних і незвичних умовах [3, 5].

Так, не можна виключити з життя природні катастрофи (повені, торнадо, цунами, землетруси тощо) або назавжди подолати тероризм. Але можна краще підготуватися до відповідних загроз, щоб втрат від них було якнайменше, а відновлення після криз відбувалося якнайшвидше. Насамперед механізми забезпечення національної стійкості почали застосовуватися в країнах, які потерпали від природних негараздів, а згодом поширилися й на інші сфери (протидія тероризму, інформаційним і кібератакам, психологічному тиску тощо). Нині відповідні практики використовують США, Канада, Велика Британія, Ізраїль, Японія, Естонія та інші країни. Питаннями стійкості опікуються також і міжнародні організації, зокрема ООН, НАТО, ОЕСР. Їхній досвід і рекомендації мають свої особливості, оскільки відрізняються одна від одної і країни, і організації. При цьому є й спільні риси, які характеризують розбудову національної стійкості і мають принципово важливе значення. Зокрема, це активна взаємодія представників держави й суспільства, високий рівень їхньої обізнаності в сутності й характері загроз, і заходів, у яких вони мають брати участь до, під час і після кризи або надзвичайної події тощо.

У цьому й полягає запровадження принципів національної стійкості у сфері забезпечення національної безпеки. І це не потребує значних додаткових ресурсів, а, навпаки, зекономить їх. Правильна організація взаємодії наявних сил і засобів, переорієнтація тренінгів і навчань, які вже існують як елемент у системі забезпечення національної безпеки, формування зацікавленості громад у посиленні власної безпеки – це те, з чого починати можна вже зараз, не очікуючи на нові доручення й рекомендації радників.

Особливо скрутна екологічна ситуація склалася в Україні на територіях військових об'єктів. Адже до розпаду СРСР військові території займали 18% всієї України. Це в чотири рази більше заповідних та трохи більше, ніж лісів. В той час як у країнах-членах НАТО загальна площа земель, відчужених для повсякденної діяльності військ становить 1-3 % їх земельного фонду, а в Україні наразі – близько 7% загальної території країни. У США на очищення й відновлення 1 км² землі, що використовується як полігон для стрільб та бомбометання, в середньому витрачалось близько 250 млн. доларів. Витрати на очищення військових баз від токсичних хімічних відходів на початку 90-х років у США становили 30-40 млрд. доларів за рік. Водночас єдина в Україні «Програма реабілітації територій, забруднених унаслідок військової діяльності на 2002-2015 рр.» перші три роки ледь фінансувалася, а потім фінансування і зовсім припинилося.

Співпраця між Україною та ЄС і НАТО у природоохоронній сфері має на меті: - збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища; - захист громадського здоров'я; - розсудливе та раціональне використання природних ресурсів; - заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього природного середовища; - зменшення впливу на довкілля, спричиненого діяльністю складових сектору безпеки та оборони України. З метою забезпечення виконання пріоритетних завдань співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору розробляються річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО (РНП). Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначено необхідність здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на об'єктах військово-оборонного промислового комплексу природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих та ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів тощо з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у сфері безпеки і оборони та впровадженню стандартів НАТО. Важливим є запровадження міжнародних стандартів систем екологічного управління на підприємствах і в компаніях.

І лише коли проблеми екобезпеки посядуть належне місце в системі Національної безпеки і в Національній системі стійкості, можна розраховувати на поступове поліпшення стану екосистем, якості середовища існування, здоров'я людини та мінімізацію шкоди навіть за умов будь-яких потужних збурюючих чинників.

Список використаної літератури:

1. Бондар О.І., Гандзюра В.П., Погурельський С.П. Проблеми екобезпеки сектору оборони України та шляхи їх вирішення в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції // Міжнародна науково-практ. конф. “VinSmartEco” (16–18 травня 2019 р. м. Вінниця). – С. 19-21.
2. Гандзюра В.П., Гандзюра Л.О. Екобезпека в Національній системі стійкості // “Стратегія розвитку держави в умовах новітніх викликів міжнародному порядку: політичний, правовий, економічний, гуманітарний, екологічний виміри”: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 5 травня 2020 р.). – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. – С. 132-142.
3. Резнікова О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні й відмінні риси // Вісник Львівського ун-ту: Серія: філос.-політолог. студії. – 2018. – Вип. 19. – С. 170–175.
4. Резнікова О.О. Щодо концепції забезпечення національної стійкості в Україні. Аналітична записка Серія ««Національна безпека»», № 8, 2020. – С. 1-5.
5. Резнікова О.О., Войтовський К.Є. Імплементация принципів стійкості у системі забезпечення національної безпеки Нової Зеландії. Серія ««Національна безпека»», № 8, 2020. – С. 5-8.
6. Fjader C. The nation-state, national security and resilience in the age of globalization. Resilience. 2014. № 22. – P. 114-129.
7. URL:<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567114009526>.
8. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-11/roa_presentation_niss_v01.pdf